

BEMBE-TEKST

door D. BIEBUYCK en A. E. MEEUSSEN

Alibí

1 Háho ha'ale hábéle tambwe nambúlú ; hulyá tambwe ábéle 'msosj wábaɲama bôse.

2 Límo cüba ábéle muɲɲata mbó'o yá'ulúki, ſbyásangilé mbúlú ábiki ulwalá, nawáké mweko hóse húkyéle bɲ'wi'wi náɲɲebécɲ.

3 Tambwe ſbyá'mtócɲé : ube mbúlú uli mu'ítá i'í háno? Mbúlú nɲbó ɲne 'm'mené benébené. 4 Tambwe nɲbó tsfa úno ɲne nu'u'ítá ubá 'mtúngá. ſbákilé báuhúlá 'wátambwe. 5 Tambwe nɲbó ube Mbúlú-Makakala línó cüba ná'uwá bwáné bwamí bôse búſli bóbé nábatu bôse básli bóbé, ná'ube tú'ólwá uɲcúnja. 6 Mbúlú nɲbó byángɲe tatá wamméla, ſɲnátángú uɲcúnja, ɲne 'm'mené huli bɲno.

7 Ubálí'á líyo cuúba mbúlú ſbyabélé mwamɲ, nábatu bôse ſbá'mɲemɲnyé benébené, nalyáké ciina lyábuamí ábéle Ihɲká-Támbwé.

8 Límo cuúba ſbyákilé 'wáhíngilá bam'mátambwe, ſbya'ícɲilé áhulé áubɲsámá ha'mlúndú, áulila : úbbû, úbbû. 9 ɲnôse bam'-mátambwe báusíná umbúka, báubwílá wabó 'mlúme, nɲbó twa'ángwa nátambwe. Wabó 'mlúme nɲbó ta'úlí hingé tambwe, ɲne ɲnôse.

10 Lúngé cuúba ſbáhíngilé, lúngé mbúlú ſbyákilé ubá'ánga. 11 Lúngé ſbábwicɲilé wabó 'mlúme bɲbyo ; wabó 'mlúme, ſbyákilé naké ungé, áubɲsámá 'mlúndú, áhungwakilé mbúlú áhúla, áulilá : úbbû, úbbû. 12 ɲnôse tambwe áubɲsu'a áumbunda, nɲbó a Mbû, ɲndi ube ſ'uli mu'ángá'ángá báné ba'ácɲ? 13 Línó cuúba bóbé bwamí bwáwá, nábecfú nóbé tusú'ítá ɲbángá, túsumbicé batu bôse ; 14 ube lyóbé ciina lyámwénú uli Mbúlú-Makakala, ná'ɲne nafú-'uhini'a Ihɲká-Támbwé ; lúngé uslí mu'ángá báné ba'ácɲ? 15 ſbáhúcilé umbúka, tambwe ſbyámbúlakɲilé longye 'mkongo, nambúlú ſbyákalu'ílé makakala.

Verhaal

1 Lang geleden was er een leeuw en een leguaan ; die leeuw was de patriarch van alle dieren.

2 Op zekere dag was hij aan het wandelen langs een stroom, en daar vond hij een leguaan die sliep op een rotssteen, en heel zijn lichaam stond vol schubben en vlinders (vlekken). 3 De leeuw vroeg hem : Jij leguaan, wat ben je hier aan het doen? De leguaan zei : Ik ben heel arm. 4 De leeuw zei : Kom hier, ik zal je rijk maken. Ze gingen en kwamen aan bij de leeuw. 5 De leeuw zei : Jij, Schubben-Leguaan, vandaag geef ik jou het mijne, heel mijn gezag is het jouwe, en al de mensen zijn van jou, maar jij, waag het niet overmoedig te zijn. 6 De leguaan zei : Goed, mijn kleine vader ; ik kan niet overmoedig zijn, ik, de arme die zo is.

7 Van die dag af werd de leguaan gezagdrager, en alle mensen vereerden hem zeer, en zijn naam van gezag was Leeuw-Gelijke.

8 Op zekere dag ging hij naar de velden van de leeuwinnen ; toen hij aankwam verborg hij zich in de broes, en riep : Oebbo, oebbo ! 9 Toen vluchtten de leeuwinnen naar het dorp, en zeiden tegen hun man : We zijn verschrikt geworden door een leeuw. Hun man zei : Er is geen andere leeuw, ik alleen.

10 Een andere keer gingen ze naar hun velden, en weer ging de leguaan hen verschrikken. 11 Weer zeiden ze tegen hun man hetzelfde ; hun man ging nu ook daarheen, en verborg zich in de broes, om (het) te horen als de leguaan aankomt ; die roept : Oebbo, oebbo ! 12 Dan komt de leeuw uit zijn schuilplaats te voorschijn en pakt hem, zeggend : Wel Leguaan, wat? ben jij het die gedurig mijn vrouwen verschrikt? 13 Vandaag is je gezag uit, en wij met jou, we beginnen dadelijk een geding ; laten we al de mensen verzamelen. 14 Jij, (met) je naam van bij jullie ben je Schubben-Leguaan, en ik noem je Leeuw-Gelijke ; en dan jaag je mijn vrouwen schrik aan? 15 Ze gingen naar het dorp, de leeuw wierp hem een (tover)bal in de rug, en de leguaan werd weer „schubben”.

Aantekeningen

De tekst werd gedicteerd in 1951 door Michel Muzaliba, een Bembe van ongeveer 20 jaar, geboren te Kikungu (capita Abalaka), een dorp van de Ngangya-sector in het gewest Fizi (Belgisch-Kongo). Kikungu ligt dicht bij de 5de parallel op de westelijke oever van het Tanganyikameer, in een gebied dat overwegend door echte Bembe-clans bevolkt is ; hier en daar wonen er nu nog enkele verspreide Homa-vissers, die tot de Luba-kring behoren.

Zoals het met vele Bembe het geval is, valt het moeilijk de clan-oorsprong van Muzaliba nauwkeurig te bepalen. Hoewel gevestigd in een dorp der Basisubi (Babungwe-clan) zou het segment waartoe hij behoort een vertakking zijn der Basyele. Deze Basyele zijn Bambote, maar werden sinds ettelijke decaden volledig geassimileerd door de Babungwe.

Muzaliba heeft vijf jaar lang de lagere school gevolgd te Kisoci (gewest Fizi). In zijn uitspraak is het onderscheid tussen gesloten *u* en open *u* heel onvast ; *ɨ* en *i* zijn dikwijls moeilijk om te onderscheiden. De tekst werd niet genormaliseerd ; vandaar varianten gelijk *mwámɨ/mwamí*, 'ujcúnja/'ujcúnja. De klinker van de voorlaatste klankgreep is lang en beklémtoond, vooral vóór pauze.

Om de leesbaarheid van de tekst te verhogen hebben we het teken voor de stembandocclusief vóór de beginklinker van een woord overal weggelaten ; alleen 3 *i'í* (wat?), 7 *ubálí'á* (sedert), 7 *Ihǰká-Támbwé* (Leeuw-Gelijke) waren zonder begin-glottisslag genoteerd. Maar in 14 is dus 'Ihǰká-Támbwé te lezen.

Van deze tekst werden twee versies op band geregistreerd ; ze verschillen beide, de ene meer, de andere minder, van de gedicteerde tekst ; de band kan door belangstellenden beluisterd worden in het Koninklijk Museum van Belgisch-Kongo, Tervuren.

1. Er moet onderscheiden worden tussen 'msosɨ, *ula* en *mwamí*. Iemand die tot een hogere generatie behoort dan alle of de meeste van zijn agnaten, is hun 'msosɨ ; *ula* betekent eerstgeborene ; *mwamí* is een lid van het gesloten genootschap, het *bwamí*. Iemand kan *mwamí* zijn zonder dat hij daarom 'msosɨ is ; als de leeuw aan de leguaan zijn *bwamí* overmaakt, of met hem deelt, deelt hij daarom zijn *busosɨ* niet mee.

2. Lúki, rivier, elders als lúkyi genoteerd ; hōse is niet kl. 16 (ha-), maar kl. 3 (hu-).

4. Tsfa : sf is een s-klank, waarbij tevens de binnenkant van de onderlip tegen de boven-snijtanden aangedrukt wordt, zodat een dubbele spirant gesproken wordt ; nu'u'ítá ubá 'mtúngá : „ik zal je maken (dat) je bent rijk” (of : „ik zal je maken rijk te zijn”?)

5. Hier schijnt volgens de intonatie een *apokoinou*-constructie voor te liggen, waarin bwáné bwamf bōse gelijktijdig twee functies vervult, die schijnbaar tegenstrijdig zijn : object bij het voorafgaande ná'uwá, en subject van het volgende búfli bóbé :

deel A

ik geef je | heel mijn gezag | is het jouwe |

deel B

De zin bestaat dan uit twee delen, A en B, die een stuk gemeenschappelijk hebben. Zie verder onder 11.

6. Byángine, ('t is goed), gewone dankformule ; ik, de arme die zo is : „ik, die zo arm ben”.

Tatá wamméla, mijn kleine vader, geeft uitdrukking aan een gevoelen van diepe eerbied. De positie en de rol van de kleine vaders — de jongere broers van de vader — zijn identisch met die van de vader.

11. Wellicht *apokoinou* :

A

hij wou het horen | als de leguaan roept | komt hij... |

B

13. Wij met jou : „ik en jij, wij twee” (vgl. bijv. E. WILLEMS, *Le tshiluba du Kasayi*, 1950², blz. 48).

14. De leeuw bedoelt : „jij was arm, ik heb je rijk gemaakt, en toch...”

15. Longye is een kinderbal, gemaakt uit lianen. In het ritueel van het bwamf-genootschap symboliseert de longye dikwijls een man met onevenwichtige geest die zijn eigen ondergang bewerkt.